

ПРАВААБАРОНЦЫ ЗА СВАБОДНЫЯ ВЫБАРЫ

Выбары дэпутатаў
мясцовых Саветаў дэпутатаў Рэспублікі Беларусь
дваццаць восьмага склікання

Справаздача па выніках назірання за фарміраваннем тэрытарыяльных выбарчых камісій

Назіранне ажыццяўляецца РПГА «Беларускі Хельсінскі Камітэт» і ПЦ «Вясна» ў межах кампаніі «Праваабаронцы за свабодныя выбары»¹

У назіранні ўдзельнічаюць 29 доўгатэрміновых назіральнікаў кампаніі «Праваабаронцы за свабодныя выбары»

АГУЛЬНЫЯ ВЫСНОВЫ

1. Выбарчыя камісіі з'яўляюцца адным з ключавых механізмаў выбарчага працэсу пры правядзенні мясцовых выбараў, ад працы якіх залежыць, ці будуць выбары мясцовых Саветаў адпавядаць стандартам свабодных і дэмакратычных выбараў.
2. Як і падчас папярэдніх мясцовых выбараў, адной з сур'ёзных перашкодаў пры вылучэнні прадстаўнікоў у склад ТВК ад палітычных партый і грамадскіх аб'яднанняў з'яўляецца адпаведная норма ВК, якая прадугледжвае магчымасць вылучэння прэтэндэнтаў толькі ад арганізацыйных структур, зарэгістраваных або пастаўленых на ўлік на абласным, раённым і гарадскім узроўнях.
3. Вылучэнне ў склад ТВК адбывалася ва ўмовах абмежаванай інфармаванасці выбаршчыкаў. Так, дадаткам № 3 да Пастановы Цэнтральнай камісіі № 39 “Аб інфармаванні грамадзян аб працы і падрыхтоўцы і правядзенні выбараў у мясцовыя Саветы дэпутатаў Рэспублікі Беларусь дваццаць восьмага склікання” ад 15.11.2017 г. не была прадугледжана неабходнасць інфармавання выбаршчыкаў аб часе і месцы правядзення пасяджэнняў органаў, якія фарміравалі гарадскія (у гарадах раённага падпарадкавання), пасялковыя і сельскія выбарчыя камісіі. Такім чынам, на сайтах выканкамаў адсутнічала інфармацыя пра час і месца ўтварэння 90% ТВК.
4. Сур'ёзных перашкодаў у прыёме дакументаў аб вылучэнні ў склад ТВК з боку прадстаўнікоў органаў, якія фарміравалі ТВК, назіральнікамі кампаніі зафіксавана не было.
5. Амаль усе прадстаўнікі кампаніі “Праваабаронцы за свабодныя выбары” мелі магчымасць прысутнічаць на пасяджэннях органаў, якія ўтваралі ТВК. Гэта стала станоўчым вынікам урэгулявання дадзенай праблемы Пастановай Цэнтральнай камісіі

¹ РПГА «Беларускі Хельсінскі Камітэт»: <http://belhelcom.org/docs>; ПЦ «Вясна»: <http://spring96.org/>.

- № 36 ад 15.11.2017 г. Для параўнання: падчас мясцовых выбараў 2014 г. у 46% выпадкаў прадстаўнікоў кампаніі не дапускалі на пасяджэнні органаў, якія ўтваралі ТВК.
6. Пасяджэнні органаў, якія ўтваралі ТВК, у асноўным праходзілі даволі фармальна, хаця ў большасці выпадкаў абмяркоўваліся асабістыя і дзелавыя якасці вылучаных прэтэндэнтаў. Двойчы прадстаўнікамі кампаніі былі адзначаныя выпадкі галасавання за ўжо загадзя складзеныя спісы сябраў ТВК.
  7. Прадстаўнікам кампаніі ў большасці выпадкаў было адмоўлена ў азнаямленні з матэрыяламі аб вылучэнні ў ТВК, а ў тых выпадках, калі гэта было дазволена зрабіць, азнаямленне ажыццяўлялася “з рук” прадстаўнікоў органаў, якія фарміравалі ТВК. Пры такіх абставінах было цяжка паўнаўважана ацаніць правільнасць афармлення дакументаў прадстаўнікоў, вылучаных у склад ТВК і зацверджаных у якасці сябраў гэтых камісій.
  8. Колькасць кандыдатаў, вылучаных у склад ТВК ад усіх зарэгістраваных у краіне палітычных партый, склала 161 чалавек (1,4% ад агульнай колькасці вылучаных), што прыкладна супадае з такой жа колькасцю вылучаных партыямі падчас папярэдніх мясцовых выбараў 2014 г. (1,29%). Гэтая сталая тэндэнцыя адлюстроўвае нізкую ролю палітычных партый у выбарчых працэсах краіны ў цэлым. Агулам, у склад створаных ТВК увайшлі 125 прадстаўнікоў палітычных партый (1,2% ад усіх сябраў ТВК).
  9. Як і раней, асноўнымі суб’ектамі, якія вылучалі прадстаўнікоў у склад выбарчых камісій, былі грамадскія аб’яднанні (4101 чалавек або 36,7% ад вылучаных і 37,9 % ад агульнай колькасці сябраў ТВК) і грамадзяне шляхам збору подпісаў (5732 чалавекі або 51,3% ад вылучаных і 50,3% ад агульнай колькасці сябраў ТВК). Пяць найбуйнешых праўладных грамадскіх аб’яднанняў (Белая Русь, БРСМ, Беларускі саюз жанчын, Беларускае грамадскае аб’яднанне ветэранаў і ФПБ) разам вылучылі 3780 чалавек (33,8% ад вылучаных). Вынікі пасяджэнняў органаў, якія утвараюць ТВК, паказваюць, што прадстаўнікі гэтых грамадскіх аб’яднанняў склалі 35% ад агульнай колькасці сябраў ТВК.
  10. Традыцыйна нізкай застаецца колькасць прадстаўнікоў апазіцыйных партый у складзе ТВК. Чатыры апазіцыйныя партыі (БПЛ “Справядлівы свет”, БСДП (Грамада), АПП і ПБНФ) вылучылі 34 чалавекі (0,3% ад агульнай колькасці вылучаных). З іх толькі 7 былі ўключаны ў склад ТВК (0,067% ад агульнай колькасці сябраў ТВК). Такім чынам, у склад ТВК былі ўключаны толькі 20,6% ад вылучаных апазіцыйнымі партыямі. Да прыкладу, колькасць сябраў ТВК ад вылучаных пяццю праўладнымі грамадскімі арганізацыямі склала 3780 чалавекі (97,3% ад вылучаных імі), а ад пяці праўладных палітычных партый (Беларуская сацыяльна-спартыўная партыя, КПБ, ЛДП, Рэспубліканская партыя працы і справядлівасці і Сацыял-дэмакратычная партыя Народнай згоды) – 92,9% ад вылучаных імі. Традыцыйна, дыскрымінацыйныя падыходы органаў, якія фарміруюць выбарчыя камісіі, да вылучэнцаў ад апазіцыйных партый засталіся без зменаў.
  11. Асноўным крытэрыем, які прымяняўся пры фарміраванні ТВК адпаведнымі органамі, быў папярэдні досвед працы ў выбарчых камісіях. Трэба адзначыць, што ўвядзенне Цэнтральнай камісіяй патрабаванняў па абмеркаванні дзелавых і асабістых якасцяў прэтэндэнтаў, вылучаных у склад выбарчых камісій, ніякім чынам не паспрыяла большаму палітычнаму плюралізму ў ТВК.
  12. Працэс фарміравання ТВК падчас сёлетніх выбараў прайшоў у атмасферы большай галоснасці, чым гэта было падчас папярэдніх мясцовых выбараў 2014 г., аднак у цэлым

прымененыя практыкі і вынікі фарміравання ТВК не адрозніваліся ад папярэдніх выбарчых кампаній.

ПРАВОВАЯ БАЗА

У адпаведнасці з арт. 29 ВК падрыхтоўку і правядзенне выбараў дэпутатаў мясцовых Саветаў дэпутатаў забяспечваюць тэрытарыяльныя выбарчыя камісіі – абласныя, Мінская гарадская, раённыя, гарадскія (у гарадах абласнога і раённага падпарадкавання), пасялковыя і сельскія; акруговыя выбарчыя камісіі па выбарах у абласныя Саветы дэпутатаў і тэрытарыяльныя выбарчыя камісіі, якія ажыццяўляюць у раёнах горада Мінска паўнамоцтвы акруговых выбарчых камісій па выбарах у Мінскі гарадскі Савет дэпутатаў (у кожным раёне горада Мінска ствараецца па адной камісіі). Вылучаць сваіх прадстаўнікоў у склад ТВК (па 1 прадстаўніку ў адпаведную камісію) маюць права: кіруючыя органы арганізацыйных структур палітычных партый, іншых грамадскіх аб'яднанняў, зарэгістраваных на тым жа тэрытарыяльным ўзроўні, дзе ствараецца ТВК; працоўныя калектывы арганізацый ці калектывы іх структурных падраздзяленняў, якія налічваюць не менш за 10 працоўных і знаходзяцца на тэрыторыі дзейнасці адпаведных ТВК; грамадзяне ў колькасці не менш за 10 чалавек, якія валодаюць выбарчым правам і пражываюць на тэрыторыі дзейнасці адпаведных ТВК. Такім чынам, па-ранейшаму палітычныя партыі і грамадскія аб'яднанні могуць вылучаць сваіх прадстаўнікоў у выбарчыя камісіі не па ўсёй тэрыторыі іх дзейнасці, а толькі па тых тэрыторыях, дзе яны маюць зарэгістраваныя арганізацыйныя структуры.

Абласныя і Мінская гарадская ТВК фарміруюцца прэзідыумамі абласных, Мінскага гарадскога Савета дэпутатаў і абласнымі, Мінскім гарадскім выканаўчымі камітэтамі ў складзе 9–13 чалавек. Раённыя і гарадскія ТВК (у гарадах абласнога падпарадкавання) – прэзідыумамі раённых, гарадскіх Саветаў дэпутатаў і раённымі, гарадскімі выканаўчымі камітэтамі ў складзе 9–13 чалавек. Гарадскія (у гарадах раённага падпарадкавання), пасялковыя і сельскія ТВК – гарадскімі, пасялковымі, сельскімі выканаўчымі камітэтамі ў складзе 7–11 чалавек.

У адпаведнасці з арт. 34 ВК, не менш за траціну камісіі павінны складаць прадстаўнікі палітычных партый і іншых грамадскіх аб'яднанняў. Дзяржаўныя служачыя не могуць складаць больш за траціну камісіі. У склад камісій не могуць таксама ўваходзіць судзі, пракуроры, кіраўнікі мясцовых выканаўчых і распарадчых органаў.

На пасяджэннях органаў, якія фарміруюць камісіі, маюць права прысутнічаць прадстаўнікі суб'ектаў, якія маюць права вылучаць сваіх прадстаўнікоў у склад камісій (палітычных партый, грамадскіх аб'яднанняў, працоўных калектываў і грамадзян). Паводле пастановы Цэнтральнай камісіі № 36 ад 15 лістапада 2017 г. на пасяджэнні органаў (органа), якія ўтвараюць выбарчую камісію, маюць права таксама прысутнічаць прадстаўнікі палітычных партый, іншых рэспубліканскіх грамадскіх аб'яднанняў, назіральнікі ад якіх атрымалі акрэдытацыю пры Цэнтральнай камісіі.

Рашэнне аб фарміраванні ТВК у сямідзённы тэрмін з моманту яго прыняцця змяшчаецца ў друку. Пра рашэнне аб фарміраванні пасялковых, сельскіх ТВК у той жа тэрмін грамадзянам паведамляецца іншым спосабам.

Рашэнне органа, які фарміруе камісіі, можа быць абскарджана ў трохдзённы тэрмін з моманту яго прыняцця, адпаведна, у абласны, Мінскі гарадскі, раённы, гарадскі суд суб'ектамі, якія вылучылі сваіх прадстаўнікоў у склад камісіі. Суд разглядае скаргу на працягу трох дзён. Яго рашэнне з'яўляецца канчатковым.

У адпаведнасці з п. 9 Пастановы Цэнтральнай камісіі № 36 пры правядзенні пасяджэнняў органаў (органа), якія ўтвараюць выбарчую камісію, перад прыняццем рашэння аб фарміраванні выбарчай камісіі выносіцца на абмеркаванне пытанне аб дзелавых і асабістых якасцях асоб, вылучаных у склад камісій, а калі колькасць прэтэндэнтаў у склад выбарчых камісій перавышае прадугледжаную колькасць сябраў камісій, заслухоўваецца інфармацыя па кожнай кандыдатуры і праводзіцца персальнае галасаванне.

ПРАЦЭС ВЫЛУЧЭННЯ КАНДЫДАТАЎ У СКЛАД ТВК

Вылучэнне прадстаўнікоў у склад ТВК адбылося ў адпаведнасці з Каляндарным планам² і завяршылася 24 лістапада 2017 г. Вылучэнне прадстаўнікоў у склад ТВК і прадстаўленне ў органы, якія ўтвараюць камісіі, дакументаў аб вылучэнні прадстаўнікоў у склад камісій павінна было завяршыцца не пазней чым за тры дні да ўстаноўленага тэрміну ўтварэння камісіі (да 21 лістапада 2017 г.).

Працэс фарміравання прайшоў ва ўмовах недастатковай, але ж значна большай інфармаванасці насельніцтва, чым на папярэдніх мясцовых выбарах. Пастанова Цэнтральнай камісіі Рэспублікі Беларусь па выбарах і правядзенні рэспубліканскіх рэферэндумаў № 39 «Аб інфармаванні грамадзян аб рабоце па падрыхтоўцы і правядзенні выбараў у мясцовыя Саветы дэпутатаў Рэспублікі Беларусь дваццаць восьмага склікання» ад 15 лістапада 2017 г. усклалі на інфармацыйныя рэсурсы мясцовых выканаўчых камітэтаў абавязак размяшчаць інфармацыю аб выбарах у мясцовыя Саветы дэпутатаў. Рубрыка «Выбары 2018» ствараецца на інтэрнэт-сайтах абласных, Мінскага гарадскога, раённых, гарадскіх (гарадоў абласнога падпарадкавання) выканаўчых камітэтаў, адміністрацый раёнаў у горадзе Мінску. Змест рубрыкі «Выбары 2018» на інтэрнэт-сайтах вызначаецца ў адпаведнасці з дадаткам 3 да згаданай Пастановы ЦВК. Вызначаны таксама тэрміны і парадак публікацыі ў мясцовых газетах інфармацыі па пытаннях падрыхтоўкі і правядзення выбараў у мясцовыя Саветы дэпутатаў.

Інфармацыйнае напаўненне адпаведных рубрык інтэрнэт-сайтаў было розным. Так, сайты абласных выканаўчых камітэтаў паведамлялі пра час і месца правядзення пасяджэнняў органаў, якія ўтвараюць камісію, пра час і месцы прыёму дакументаў (акрамя Мінскага абласнога); сайты раённых выканаўчых камітэтаў паведамлялі аб месцы правядзення пасяджэнняў органаў, якія ўтвараюць раённыя ТВК, паведамлялі пра час і месцы прыёму дакументаў аб вылучэнні прадстаўнікоў у склад камісій (за выключэннем сайта Смалявіцкага райвыканкама); многія сайты райвыканкамаў публікавалі звесткі пра месца і час прыёму дакументаў прадстаўнікоў у сельскія ТВК (Баранавіцкага, Веткаўскага, Лунінецкага райвыканкамаў).

Інфармацыя пра месца і час пасяджэнняў органаў, якія ўтвараюць пасялковыя і сельскія ТВК, была практычна недаступная: інтэрнэт-сайты некаторых выканкамаў паведамлілі толькі пра месца і час прыёму дакументаў прэтэндэнтаў, у той час як на іншых адсутнічала і гэтая інфармацыя. Такім чынам, месцы і час фарміравання 90% ТВК засталіся невядомымі.

Асноўная праблема, з якой традыцыйна сутыкаюцца апазіцыйныя палітычныя партыі пры вылучэнні сваіх прадстаўнікоў у склад ТВК, – гэта адсутнасць у іх арганізацыйных структурах, зарэгістраваных або пастаўленых на ўлік на раённым і гарадскім узроўнях. У папярэднія гады шматлікія арганізацыйныя структуры апазіцыйных палітычных партый былі ліквідаваныя па пазовах упраўленняў юстыцыі ў сувязі з тым, што мелі рэгістрацыю ў памяшканнях жылога фонду. Адсутнасць зарэгістраваных або пастаўленых на ўлік арганізацыйных структур істотна абмежавала магчымасці вылучэння прадстаўнікоў палітычных партый у склад адпаведных ТВК.

Назіральнікі кампаніі не сутыкаліся з выпадкамі неабгрунтаваных адмоў у прыёме дакументаў прэтэндэнтаў на ўключэнне ў выбарчыя камісіі.

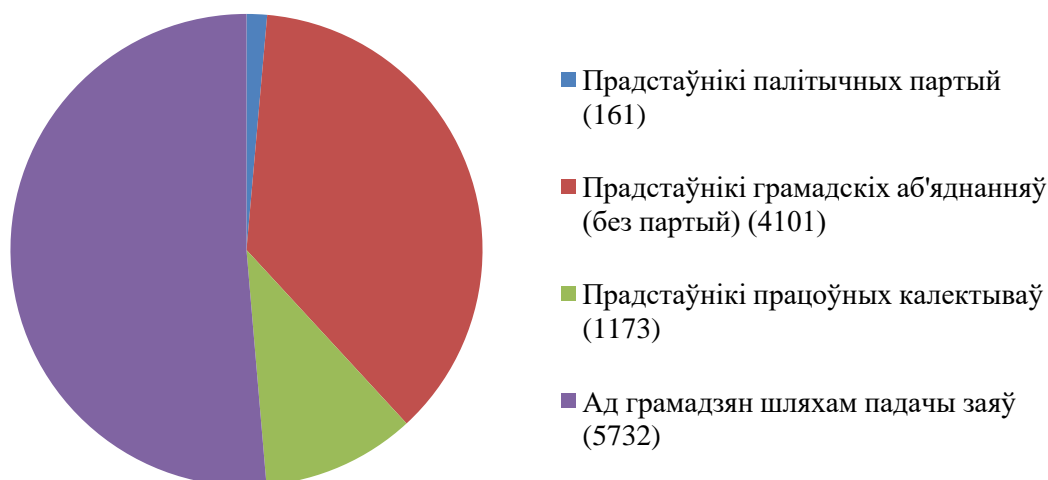
Па дадзеных ЦВК³, у склад 1309 ТВК (6 абласных, Мінскай гарадской, 118 раённых, 10 гарадскіх у гарадах абласнога падпарадкавання, 14 гарадскіх у гарадах раённага падпарадкавання, 8 пасялковых, 1152 сельскіх) вылучана 11167 прадстаўнікоў. У параўнанні з папярэднімі мясцовымі выбарамі, колькасць пасялковых і сельскіх камісій скарацілася на 22, а колькасць вылучаных прадстаўнікоў – на 539.

ЦВК падае наступныя дадзеныя аб вылучэнні прадстаўнікоў у склад ТВК:

² <http://rec.gov.by/sites/default/files/pdf/Elections-MS28-post32.pdf>

³ <http://rec.gov.by/sites/default/files/pdf/Elections-MS28-elect1.pdf>

Колькасць прадстаўнікоў розных суб'ектаў

З 15 зарэгістраваных у краіне палітычных партый сваіх прадстаўнікоў у склад ТВК вылучылі 9, у тым ліку 4 апазіцыйных: Беларуская партыя левых «Справядлівы свет» (18), Аб'яднаная грамадзянская партыя (8), Партыя БНФ (4), Беларуская сацыял-дэмакратычная партыя (Грамада) (4). Усяго, паводле звестак ЦВК, ад чатырох апазіцыйных партый былі вылучаны 34 прадстаўнікі – 21,1% ад вылучаных партыямі. Усе зарэгістраваныя партыі вылучылі ў склад камісій 1,4% прадстаўнікоў; апазіцыйныя – 0,3% ад агульнай колькасці кандыдатаў, вылучаных у склад ТВК.

Сур'ёзных зменаў у складзе вылучаных прадстаўнікоў у параўнанні з папярэдняй кампаніяй па выбарах у мясцовыя Саветы дэпутатаў не адбылося. Актыўнасць партый пры вылучэнні сваіх прадстаўнікоў у камісіі, па-ранейшаму, застаецца нязначнай.

Колькасць вылучаных прадстаўнікоў партый, у тым ліку апазіцыйных, у складзе ТВК

Больш за траціну кандыдатаў у ТВК склалі вылучэнцы грамадскіх аб'яднанняў і прафсаюзаў. Пры гэтым усяго 5 арганізацый – ГА «Белая Русь», ГА «Беларускі рэспубліканскі саюз моладзі», Федэрацыя прафсаюзаў Беларусі, Беларускі саюз жанчын і Беларускае грамадскае аб'яднанне ветэранаў – выставілі 92,2% ад усіх кандыдатаў ад грамадскіх аб'яднанняў і прафсаюзаў.

Колькасць вылучаных прадстаўнікоў грамадскіх аб'яднанняў

ПАСЯДЖЭННІ ОРГАНАЎ ПА ЎТВАРЭННІ КАМІСІЙ

Сумесныя пасяджэнні прэзідыумаў абласных, Мінскага гарадскога, раённых, гарадскіх (гарадоў абласнога падпарадкавання) і раённых у гарадах Саветаў дэпутатаў і адпаведных выканаўчых камітэтаў адбыліся ў адпаведнасці з Каляндарным планам не пазней за 24 лістапада 2017 г. Імі створаны 135 ТВК. На пасяджэннях гарадскіх (раённага падпарадкавання), пасялковых і сельскіх выканкамаў створана 1174 ТВК. Усяго створана 1309 ТВК.

На тых пасяджэннях органаў, якія ўтвараюць камісіі, дзе прысутнічалі назіральнікі кампаніі «Праваабаронцы за свабодныя выбары», неабходны кворум быў забяспечаны.

Як і падчас папярэдніх выбарчых кампаній, працягласць пасяджэнняў органаў, якія ўтвараюць камісіі, у многіх месцах была мінімальнай. Напрыклад, Магілёўская раённая ТВК была створана за 8 хвілін, Баранавіцкая раённая і гарадская ТВК – за 9 хвілін кожная, Абмеркаванне кандыдатур не адбывалася на 42,9 % пасяджэнняў. Пры ўтварэнні Барысаўскай раённай ТВК і Магілёўскай гарадской ТВК асабістыя якасці прэтэндэнтаў абмяркоўваліся, аднак галасаванне праходзіла па загадзя складзеным праекце рашэння.

Калі абмеркаванне адбывалася, асноўным крытэрыем была наяўнасць досведу працы ў выбарчых камісіях. Апазіцыйным прадстаўнікам адмаўлялі ва ўключэнні ў склад камісіі па розных падставах: “працавала раней у АВК, актыўнасці не выяўляла”, “парушаў заканадаўства”, “няма досведу”.

Працэс фарміравання ТВК у бягучай выбарчай кампаніі сведчыць аб фармальным характары гэтай выбарчай працэдуры.

СКЛАД СТОРАНАХ КАМІСІЙ

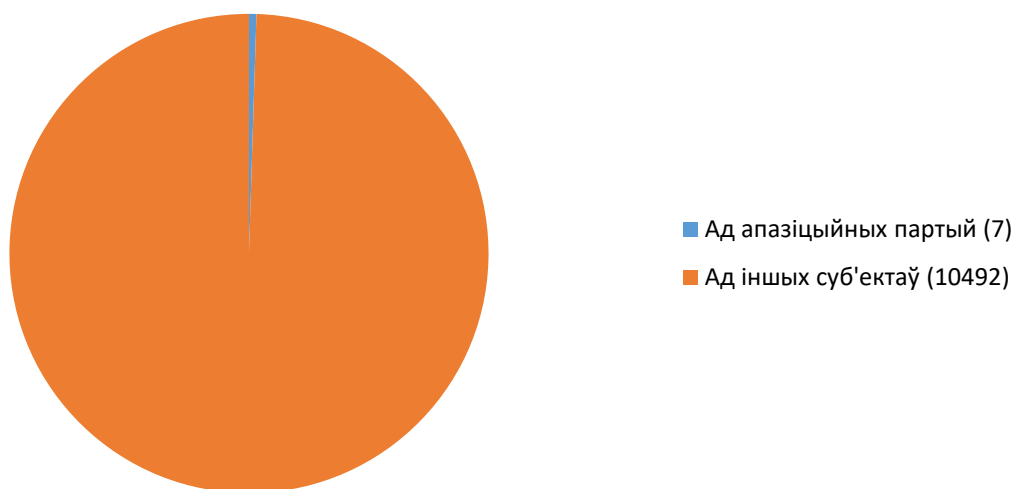
У склад 1309 ТВК былі абраныя 10 499 чалавек, альбо 94% ад вылучаных.

Актыўнасць палітычных партый была невысокая, але з вылучаных 161 увайшлі ў склад ТВК толькі 125 іх прадстаўнікоў, большасць з якіх склалі сябры партый, лаяльных да дзеючай улады. З 127 кандыдатаў ад гэтых партый у склад ТВК прайшлі 118 чалавекі (92,9% ад агульнай колькасці вылучаных). Пры гэтым з 34 прадстаўнікоў чатырох апазіцыйных партый, вылучаных у склад ТВК, уключаны ў камісіі толькі 7 кандыдатаў (0,067% ад агульнай колькасці сяброў ТВК, ці 20,6% ад агульнай колькасці вылучаных прадстаўнікоў апазіцыйных партый).

Адзначым, што ад чатырох ГА і аднаго прафсаюза ў склад ТВК уключана 3678 прадстаўнікоў – 97,3 % ад вылучаных.

Такім чынам, прадстаўнікі апазіцыйных партый прысутнічаюць толькі ў 7 ТВК з 1309.

Колькасць прадстаўнікоў апазіцыйных партый у складзе ТВК

Прадусятае стаўленне органаў па ўтварэнні выбарчых камісій да прадстаўнікоў апазіцыйных палітычных партый з'яўляецца відавочным: прадстаўнікі апазіцыйных палітычных партый трапілі ў склад ТВК у 1 выпадку з 5. Пры гэтым кандыдаты ад лаяльных уладзе партый і грамадскіх аб'яднанняў трапілі ў камісіі ў 9 выпадках з 10.

Колькасць прадстаўнікоў у складзе ТВК ад вылучаных суб'ектамі

11 сябраў пасялковых і сельскіх ТВК – грамадзяне Расійскай Федэрацыі.

УМОВЫ НАЗІРАННЯ

ВК не рэгулюе працэдуру назірання за парадкам фарміравання ТВК.

Амаль усе прадстаўнікі кампаніі “Праваабаронцы за свабодныя выбары” мелі магчымасць прысутнічаць на пасяджэннях органаў, якія ўтваралі ТВК. Гэта стала

станоўчым вынікам урэгулявання дадзенай праблемы Пастановай Цэнтральнай камісіі № 36 ад 15.11.2017 г. Для параўнання: падчас мясцовых выбараў 2014 г. у 46% выпадкаў прадстаўнікоў кампаніі не дапускалі на пасяджэнні органаў, якія ўтваралі ТВК.

Назіральніца **Валянціна Свяцкая** своєчасова перадала неабходныя дакументы для рэгістрацыі ў якасці назіральніка на сумеснае пасяджэнне Мінскіх гарсавета і гарвыканкама. 24 лістапада ў 8.45 яна была на пасту міліцыі, але супрацоўніцы выканкама паведамлілі, што не знайшлі яе ў рэгістрацыйным спісе. Пазней назіральніцу накіравалі не ў той пакой, дзе адбывалася пасяджэнне. У выніку В. Свяцкая так і не змагла правесці назіранне за стварэннем камісіі.

Прадстаўнікам кампаніі ў большасці выпадкаў было адмоўлена ў азнаямленні з матэрыяламі аб вылучэнні ў ТВК, а ў тых выпадках, дзе гэта было дазволена зрабіць, азнаямленне ажыццяўлялася “з рук” прадстаўнікоў органаў, якія фарміравалі ТВК. Пры такіх абставінах прадстаўнікам кампаніі было цяжка паўнаўважана ацаніць правільнасць афармлення дакументаў аб вылучэнні прадстаўнікоў у склад ТВК, зацверджаных у якасці сябраў камісіі.

Прычыны, па якіх назіральнікам адмовілі ў азнаямленні, былі розныя: дакументы аб фарміраванні Віцебскай абласной ТВК не паказалі, бо "гэта не прадугледжана законам"; Аршанскай раённай – "у гэтым няма неабходнасці, аб усім можна даведацца на сайце", Мінскай гарадской – без тлумачэння прычын, Мазырскай раённай – "дакументы знаходзяцца ў іншым памяшканні", Глыбоцкай раённай – "гэта дакументы для ўнутранага карыстання", Баранавіцкай раённай – "не маем права". У Салігорску просьба назіральніка была пастаўлена на галасаванне і ў азнаямленні з дакументамі адмоўлена.

“Праваабаронцы за свабодныя выбары”